

İstanbul Mekân ve İnsan

MARMARA
BELEDİYELER BİRLİĞİ

Kent Sorunları ve Yerel
Yönetimler Araştırma ve
Uygulama Merkezi

T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını: 2012

Yayın No: 68

Kitabın Adı:

İstanbul;
Mekân ve İnsan

Editörler:

Recep Bozlađan
Nail Yılmaz
Müslüm Yılmaz

Tüm yayın hakları Marmara Belediyeler Birliği'ne aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir;
izinsiz çoğaltılamaz, basılamaz.

ISBN: 978-605-89021-6-9

Baskı Yeri ve Tarihi : İstanbul, 2012
Kapak Tasarımı : Hasan Dede
Baskı ve Cilt : Birinci Baskı - 1000 Adet
Basım : Baskı ve Cilt
Kaplan Ofset
0212 576 31 27

MARMARA BELEDİYELER BİRLİĞİ

Ragıp Gümüşpala Cad. No.10 Eminönü 34134 Fatih - İstanbul
Tel: +90 212 514 10 00 (PBX) Faks: +90 212 520 85 58
<http://www.marmara.gov.tr>

Vefatının 50. Yılında Osman Nuri Ergin

Semavi EYİCE *

Ahmet Güner SAYAR **

Coşkun ÇAKIR ***

Coşkun Çakır: Vefatının 50. yılında Osman Nuri Ergin isimli panelimize hoş geldiniz. Panelden önce Ahmet Güner Sayar hocamla sohbet ederken hocam, Cenap Şahabettin'den bir hatırlatmada bulundu: "Cenab Şahabettin diyor ki; vefayı en son bir sirke şişesinin üzerinde görmüştüm" Marmara Belediyeler Birliği, bunun böyle olmadığını yaptığı faaliyetle göstermiş oluyor. Biz de şimdi iki değerli hocamızla Osman Nuri Ergin'in hayatından kesitler sunacağız. Ben hocalarımı takdim etmek istemem; ama şu kadarını söylemek isterim; bazı kavramlar vardır, kullandıkça zamanla içi boşalır. Bu kavramlardan birisi de "hocaların hoca-sı" kavramıdır. Bu kavramı sıkça ve herkes için kullandığınızda diğer bütün kavramlar gibi bu kavramında içi boşalıyor. Ama benim sağ tarafımda bu kavramı kullandığımda içinin boşalmadığını, dopdolu ve dipdiri durduğunu gördüğümüz hocamız Prof. Dr. Semavi Eyice var. Allah kendisine sıhhat ve afiyet nasip etsin.

Sol tarafımda ise aynı sırada olmakla bugün büyük bir gurur duyduğum "hocam" dediğim çünkü gerçekten benim

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi

** Prof. Dr., Beykent Üniversitesi Öğretim Üyesi

*** Prof. Dr., İstanbul Şehir Üniversitesi Öğretim Üyesi

fakülteden hocam, aynı zamanda meslekten hocam bütün çalışmalarında da bana yönlendirme yapmış, nasihatte ve tavsiyede bulunmuş, emeği olan Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar.

Ben sözü çok uzatmadan ilk konuşmayı Semavi Eyice Hocam'a takdim ediyorum.

Semavi Eyice: Bugün artık unutulmaya başlanmış olan önemli bir kişi hakkında konuşmak üzere burada toplanmış bulunmaktayız. Bundan 50 yıl önce 1961 yılının yaz başlarında Osman Nuri Ergin Bey'i kaybettik. Ben kendisini şahsen tanımadan önce kitapları ve yazılarından biliyordum. Fakat kendisi ile şahsen tanışmamız ne yazık ki geç olmuştur.

Aşağı yukarı 1940'lı yıllara doğru İstanbul'da kurulmuş küçük bir ilmi topluluk vardı. Bu topluluğu Ekrem Hakkı Ayverdi ile Feridun Dirimtekin tasarlanmıştı. Bu toplulukta tarih, sanat ve arkeoloji ile ilgisi olan kişileri bir araya getirmişlerdi. Her ay topluluğun içinden bir tanesinin evinde, yalılarında bir araya gelinir, bir şeyler yenilir içilirdi. Belli bir konu hakkında konuşma yapılır, o gün genel olarak o konu hakkında sohbet edilirdi. Sohbet sonunda akşam herkes evine dağılırdı. Bu 1940'larda başladı ve yıllarca sürüp gitti. Bu toplulukta başı Ekrem Hakkı Ayverdi, Feridun Dirimtekin çekerdi. Bu topluluğa Arif Müfit Mansel üyeydi. Bazı tarihle uğraşanlar, mesela üniversite kütüphanesi müdürü Fehmi Karatay Bey de üyeydi. Bu topluluğun üyeleri beni de genç bir yaşta aralarına aldılar. Ben de bu toplantılara muntazam devam ettim.

Bu toplantılara, boşalan üyelerin yerine Osman Nuri Bey de dahil oldu ve vefatına kadar bu toplantılarda hazır bulundu. Hatta Osman Nuri Ergin'in de bulunduğu bir toplantı

benim Bostancı'daki evimde oldu. Benim ikamet ettiğim sokağın adı Yazmacı Tahir Sokağı'ydı. Kapıdan girerken Osman Nuri Ergin: "Kuzum bu Yazmacı Tahir'de kimmiş dedi? Ben de "Üstad! bana ne soruyorsunuz bu ismi veren sizsiniz dedim." deyip gülüştük. Bu sokağın ismi tamamen varlığı olmayan bir kişiye ait uydurma bir isimdi. Orada ne Tahir oturmuş, ne de öyle birisi var. Velhasıl bu toplantılar devam etti. 1960'da Türkiye'de büyük bir çalkantı yapan bir olay oldu. 1960 ihtilali dediğimiz o olaydan sonra Demokrat Parti'nin devrilmesi ile bizim bu toplantılara da ara verildi. 1961 yılında rahmetli Arif Müfit Bey'in yalısının bahçesinde toplantı yapıldığında o zaman konuşuldu. Acaba biz toplantı yapabilir miyiz yapamaz mıyız, hukuken bir sorun çıkar mı? O gün Osman Nuri Ergin Bey yeni vefat etmişti. Benden Osman Nuri Bey'in hayatı ve eseri hakkında konuşma yapmam istendi. Ben de Osman Nuri Bey'in hayatı ve eserleri ile ilgili bir konuşma yaptım. Sonra aziz hatırası için saygı duruşunda bulunduk. Benim şahsi hatıram bundan ibaret kaldı. Onun yazılarının çoğunu elde etmeye okumaya çalıştım. Onun bir hayli yazısı vardır. Belediye'de çok iyi bir durumdaydı ve sonra aynı zamanda vilayet mektupçusu olarak baş kademedeki yeri vardı. Birçok şeylere erişebiliyordu. Bununla birlikte birçok eser verdi.

Osman Nuri Ergin'in eserlerinin en başında Mecelle-i Umur-u Belediye gelmektedir. Eski harflerle basılmış olan bu kitabın orijinali beş cilttir. Birinci cildi İstanbul'un tarihiyle yakından ilgilidir. Diğer ciltlerde daha çok belediye mevzuatı hakkında kararlar vardır. Birinci ciltte İstanbul'un belli başlı yangınları vs. hakkında birtakım listeler mevcuttur ki birinci cilt bilhassa çok aranan bir cilttir. Zamanla bu kitap artık bu-

lunmaz bir hale gelmişti. İstanbul Belediyesi bunu yeni harflerle 9 cilt olarak bastı ve böylelikle kullanımı kolaylaştı. Osman Nuri Ergin'in İstanbul şehir tarihi ve şehircilik bakımından en önemli ve en büyük eseri budur.

Osman Nuri Ergin'in diğer eserlerinden bir tanesi de "Maarif Tarihi" adı ile yazmış olduğu, fakat esas itibariyle İstanbul'daki okulların ne zaman kuruldukları, tarihçeleri, nerede ne şekilde çalıştıklarını anlatan bir kitaptır. Bir okullar tarihidir. Bu da ihmal edilmemesi gereken bir kitaptır. 5 cilt olarak düzenlenmiştir. Fakat sonra mevcudu tükenmiştir. Bunu özel bir yayınevi 3 ciltte toplayarak yeniden bastırmıştır. Bunun yanı sıra daha az tanınmış kitapları vardır. Bunlardan biri "Türkiye'de Şehirciliğin Tarihî İnkişafı" başlıklı kitabıdır. Ben bu kitaptan ziyade "Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi" adındaki incecik ufak kitabını önemle vurgularım. Çünkü bu kitap her sanat tarihçisinin, her Türk ve İslam Sanatı üzerine çalışan kişinin dikkatle okuması gereken bir eserdir. İmaret kelimesinin bizde çok yanlış anlaşıldığını da bu kitap vasıtasıyla öğrenmekteyiz. Bu kavram, yalnız İstanbul değil, bütün İslam âlemindeki vakıf sisteminin esasının imaret düşüncesine dayandığını ve imaretin yalnız bedava aş çıkan, yemek yenen yer olmadığını, bir yere hayat veren, gerek ibadet merkezi olarak, gerek kültür merkezi olarak gerek insanlara sosyal yardım merkezi olarak kurulan tesislerin toplamının imaret olduğunu bu kitap vasıtasıyla öğrenmek bilhassa mümkündür. Bu eseri sanat tarihiyle uğraşanlara tavsiye ederim.

Bir başka kitabı ise "Türk İmar Tarihinde Vakıflar, Belediyeler, Patrikhaneler"dir. Patrikhane konusu bizde ihmal edilen bir konudur. Malumdur ki İstanbul'un göbeğinde yerleşmiş bir patrikhane vardır. O patrikhane bugün Vatikan gibi

bir statüde olduğunu iddia etmektedir. Osman Nuri Ergin bir kitabında bu patrikhaneden bahsetmiştir. Bundan başka burada pek adı anılmayan önemli bir eseri daha vardır ki. Bu eser “İstanbul’un Şehremaneti Mecmuası” adı altında süreli çıkmış bir dergidir. Bu dergiyi o idare etmiştir. Yıllarca Şehremaneti Mecmuası muntazam çıkmıştır. Sonra adı değişmiş İstanbul Belediye Mecmuası olmuş, birkaç defa ad değiştirerek aşağı yukarı son on yıl öncesine kadar adı çeşitli şekillerde ahlılarak devam etmiştir. En son belediye başkanı zamanında bu dergi iptal edildi. Benim üzerinde durmak istediğim Osman Nuri Ergin’in çıkarmış olduğu İstanbul Şehremaneti Dergisi’dir. Bu derginin içerik olarak şehir haberleri, şehirde yapılan bazı faaliyetleri yer almakla beraber, birtakım tarih konularına da yer verilmiştir. Bu çok dikkat çekici bir olaydır. Bunun içinde üzerinde fazla çalışmamış konulara dair makalelere rastlamak mümkündür.

Bazı gayretli şehircilerin bugün gülümseyerek okuduğumuz yazıları da vardır. Mesela Boğaziçi hakkında birisi yazı yazmıştır. Bu dergide “eski yalılar, ahşap köşkler Boğaziçi’nden kaldırılmalı modern yalılarla doldurulmalıdır” şeklinde yazılar yazan da vardır. Bu dergiyi Osman Nuri Ergin Bey devam ettirmiştir. Sonraları bu dergi oldukça zayıfladı. Mesela bu dergide İbrahim Hakkı Konyalı da Atatürk Bulvarı’nın açılması münasebetiyle ilgili eserler hakkında bir dizi makale yayınlamıştır. Burada önem verdiği yazarlardan bir tanesi de aziz dostu olan ve ömrünün sonuna kadar beraber olduğu Ord.Prof.Dr. A. Süheyl Ünver’dir. Süheyl Ünver bildiğiniz gibi hem doktorluğuyla beraber, aynı zamanda sanat tarihiyle de uğraşır. Hatta tezhip ustasıydı. Topkapı Sarayı’nda Salı günleri tezhip dersleri de verirdi. İşte bu çok taraflı Süheyl Ünver’in Türk sanatına dair bazı makaleleri ilk defa olarak Şehremaneti dergisinde yayınlanmıştır. Onun en

aziz dostu Süheyl Ünver'dir. Süheyl Ünver'in yazılarının bibliyografyasını da ilk defa Osman Nuri Bey yapmış ve yayınlamıştır.

Osman Nuri Bey'in diğer eserlerinden bir tanesi de şehreminleri hakkındadır. İstanbul Belediyesi'nin başında görev alan belediye başkanlarının biyografilerinden oluşan bir kitap meydana getirmiştir. Eminönü Halkevi'nde vermiş olduğu konferanslar da vardır. O da Eminönü Halkevi yayınları arasında basılmıştır. Kocaman bir kitabın yayınlamasında rolü olmuştur. Bu da enteresan bir ilim adamı olan Muallim Cevdet Bey'in ölümü üzerine hakkında hazırlanmış olduğu anma kitabıdır. Genel olarak anma kitaplarında prensip şudur: çeşitli ilim adamlarından makaleler istenir, onların makaleleri toplanır, baş tarafa da kime armağan edilecekse onun biyografisi ve bibliyografyası ve fotoğrafı konur, kitap öyle basılır. Bu kitap öyle değildir. Bu eserin içinde her müracaat edilen kişi kendisinin resmini de koymuş, tuhaf bir kitaptır. Çok hacimli kalın bir kitaptır. Bu kitap da O'nun önemli yayınlarından biridir. Tabi Osman Nuri Ergin Bey'in bulunduğu konum itibariyle kendisine hediye edilmiş bir hayli kitabı vardı. Bunları belediye kütüphanesine hibe etmiştir.

Belediye Kütüphanesi Beyazıt Medresesi'nde kurulmuştu. Bu kütüphanede İstanbul şehir tarihiyle ilgili yayınlar, kitaplar, haritalar vardı. Bu Belediye Kütüphanesi, bir zaman sonra Taksim'de bir binaya Atatürk Kitaplığı adı altında taşınmıştır. Bu Belediye Kütüphanesi böylece ortadan kalkmış farklı bir kütüphane olmuştur. Bu kütüphanenin müdürü dostumuz M. Orhan Durusoy, Osman Nuri Ergin'in kitaplarının kataloğunu meydana getirmiş ve bir kitap halinde yayınlamıştır.

Şu ana kadar yaptığım konuşma genellikle yayınlarının gözden geçirilmesiydi. Fakat bunların sonunda asıl üzerinde du-

racağım bir konu daha vardır. O da Osman Nuri Ergin Bey'in İstanbul'un mahalle sistemini ve sokak düzenini yeniden bir nizama sokmasıdır. Osmanlı devrinin 19. asrında sokak ismi yoktu. Sokaklar daha çok mescitlerin mahallesi olarak mevcuttu. Abdülmecit zamanından kalma bir haritadan öğrendiğimize göre aşağı yukarı suriçi İstanbul'unda 424 tane cami ve mescit vardır. Bunlar mahalle olarak biliniyor. Osman Nuri Bey, bu mahallelerin miktarını 200 küsura indirmiştir. Sokakların her birine ad vermeye çalışmıştır. Mahallelere bazı tarihî adlar verilmiş; ama bazı garip adlar da bulunmaktadır. Mesela Şebek Sokak, Cacık Sokak, benim evimin olduğu Yazmacı Tahir Sokağı gibi uydurma isimler de vardır. Osman Nuri Ergin sokaklara tarihî isimler de koymuştur; bizim halkımız tarih bilmediği için bu isimlere tahammülü bazen olmamıştır. Bunun en tipik örneği Osman Nuri Ergin Sultanahmet Semti'nde bir caddeye Kara Cehennem İbrahim Ağa'nın adını vermiştir. Bu Sultan Mahmut'un reformları sırasında Yeniçeri kışlasını topa tutup tahrip eden sonra da paşalığa yükseltilmiş olan biridir. Halk ona "Kara Cehennem" lakabını takmıştır. Ondan sonra halk "Biz Kara Cehennemde yaşamak istemiyoruz" diyerek belediyeye dilekçe vermiş ve o sokağın adı Kutlugün Sokağı olmuştur. Bu olmaması gereken bir şeydir. İşin enteresan tarafı da iki tarihçimizin de o sokakta oturuyor olması ve bu duruma onların da sesinin çıkmamış olmasıdır. Osman Nuri Bey'in büyük bir hizmeti 1932-33 yıllarında İstanbul Rehberi adında bir kitabın düzenlenmesidir. Belediye tarafından bastırılmış ve yayınlanmış olan bu kitapta paftalar halinde İstanbul'un bölge bölge haritaları vardır. Bu haritalar daha önce eski harfler zamanında basılmış olan Necip Bey'in haritalarından daha iyidir. Bütün sokakların isimleri belirtilmiştir, indeksi de konulmuş-

tur. Kolaylıkla o haritalarda aradığınızı bulabilirsiniz. Kullanışı son derece kolay ve rahattır. Fakat bir kusuru vardır, eski eserler işaretlenmemiştir. Mesela Necip Bey'in haritasında camiler, mescitler işaretlidir. Fakat bunda ancak büyük camiler vardır. Bu bakımdan aradığınız bir tarihî esere bu haritalarla ulaşamazsınız. Bu kitap İstanbul Rehberi adı altında 1934'de yayınlandı; fakat eserin üzerinde Osman Nuri Ergin'in adı yoktur. Ama bu eseri ben hazırladım, ben düzenledim derdi. Bu kitap o zaman renkli baskılı gayet dört dörtlük, ciltli bir şekilde 1 liradan satılıyordu. Hatta depolarda o kadar çok nüshası kalmış ki 1935-1936 yıllarında devlet memurlarına mecburî olarak maaşlarından 1 lira kesmek suretiyle 1 tane verdiler. Böylelikle mevcudunu tükettiler. İstanbul'u iyi tanıtan güzel baskısı vardır.

Coşkun Çakır: Muhterem hocama anlattıkları dışında anlatış üslubuyla da teşekkür ediyorum. Bu tatta nitelikli konuşmalar her zaman dinleyemiyoruz. Hocama çok çok teşekkür ediyoruz. Eskilerin bir deyişi vardır; "efradını câmî ağyarını mânî" diye. İslam Ansiklopedisi'nde Osman Nuri Ergin maddesini yazan hocamız da, 2 ya da 3 sayfa gibi oldukça kısa bir alana rahmetli Osman Nuri Ergin'in hayatını değerlendiren son derece güzel bir madde yazmıştır ki bu madde için "efrâdını câmî ağyarını mânî" tabiri tam yerini bulmaktadır. Şimdi sözü Ahmet Güner Sayar Hoca'ma takdim ediyorum.

Ahmet Güner Sayar: Hepinizi saygı ile selâmlıyorum, hoş geldiniz.

Türkiye'mizin yetiştirdiği öyle müstesna, öyle mübarek insanları var ki, pek sesleri, sedaları duyulmaz. Bu dünya fâni. Bir zaman gelecek, geriye dönüp baktığımızda değil yaşantımız, hiçbir iz bırakmadığımızı göreceğiz. Değerlerimiz ölüyor, onları gömüyoruz ve sadece toprağın merhametine emanet ediyoruz.

Maalesef, yaptığımız bu; fakat bazı insanlar var, Osman Nuri Ergin gibi, anılmak için bizleri bir araya getiriyorlar. Bunun bir nedeni vardır. O da, vasitasız ve beklemeksizin, onların bütün gayret ve çalışkanlıklarının bu ülkenin kültürüne, irfanına, Türk kültür bereketine olan katkılarından ibarettir. Bu hasbîlik, onların sermayesi olmuştur. Dolayısıyla, biz onlar hakkında üç beş kelâm edebiliyorsak bu bizim için bir hizmettir.

Osman Nuri Ergin neden önemlidir? Şahsen Osman Nuri Ergin'e yetişemedim; vefatında orta mektep talebesiydim. Kültür işlerine aklım ermezdi. Ne zaman ki hayat nehrim, bu memleketin yetiştirdiği bir diğer büyük insan, Süheyl Ünver Bey ile beni bir araya getirdi, işte o zaman Osman Nuri Ergin'i onunla yaptığım sohbetlerde yakından tanımaya başladım ve ilk-el bilgilerin aydınlığında şunları öğrendim: bir insanın insan olma vasfı, meğerse üç farklı damarın bir sarmala dönüşmesinden ibaretmiş. Bunlardan bir tanesi akl-ı selimdir. Semavi Eyice hocamız, Osman Nuri Ergin'in aklın rehberliğinde neler ürettiğini, hangi hizmetlerde bulunduğunu biraz önce anlattılar. Bunlara ek bir şeyler daha ilave edilebilir. Ama benim üzerinde durmak istediğim başka bir noktadır. İnsanda ikinci bir damar daha vardır: İnsan-Allah ilişkisi. Biz buna, kalb-i selim diyoruz. İşte, Osman Nuri Ergin bu damarda da çok başarılıdır. 11 bin cilt kitabını Beyazıt Meydanı'ndaki Belediye Kütüphanesi'ne vakfetmiştir. Bunlar şimdi Taksim'deki Atatürk Kitaplığı'ndadır. Onun vakfettiği bu kitapların dörtbin kadarı yazma-basma eser olarak tasavvufa aittir. Neler yok ki içinde. Demek oluyor ki, ikinci damar onun İslâm tasavvufuna açık kalb-i selime ait dünyasını temsil ediyor.

Akılla gönül arasındaki mesafe, yeryüzündeki en uzak mesafedir. Bunun birleştirilmesi, kanaat-i âcizaneme göre, in-

sanı, insan-ı kâmil yapar. Osman Nuri Bey akli ile gönlünü birleştirmiş müstesna insanlardan biridir. Fikirler tarihimize Tanzimat'tan bu güne baktığımız zaman, bilhassa Cumhuriyetli yıllarda, çok önemli fikri bir akımın Türk kültür hayatına hâkim olduğunu, onu şekillendirip yön verdiğini görürsünüz. Farklı iki versiyonu olan bu akımın ilki, Türk kültür milliyetçiliği ışığını Ziya Gökalp'ten almış, Fuat Köprülü'nün etrafında kenetlenen, daha ziyade 1900 doğumlu âlimler çalışmalarıyla bu akımın ilk kuşak temsilcileri olmuşlardır. İsimler malum: Ömer Lütfi Barkan, Abdülbaki Gölpınarlı, Orhan Şaik Gökyay, Nihal Atsız, Osman Turan ve diğerleri. Bunlar, bugün Türk kültür milliyetçiliğini 21. yüzyıla taşıyan, o bayrağı elden ele aktaran insanların arkasındaki isimlerdir. Bu isimler ve onların takipçileri iyidir hoştur da, bu âlimler ve onların talebeleri bir yerde hocalarıyla kavgalıdırlar. Çünkü onlar hep aklın rehberliğinde yol almışlardır. Fakat akıl tek başına, bir noktadan sonra, Aristo kompleksinin etkisiyle talebenin hoca-ya karşı husumetini besliyor. Bunun neticesi kültür hayatı zarar görüyor. Hâlbuki Gökalp-Köprülü versiyonunun dışında sessiz ve iddiasız bir başka Türk kültür milliyetçiliği versiyonu var. O versiyonu, akıl ve gönlü birleştiren âlim insanlar meydana getirmiş. Bu insanların -Muallim Cevdet İnançalp; Osman Nuri Ergin; Ahmed Süheyl Ünver ve Raif Yelkenci- arkasında kâmil bir insan, Balıkesirli Abdülaziz Mecdi [Tolun] Efendi bulunmaktadır.

Osman Nuri Bey Ağustos 1942'de Abdülaziz Mecdi Efendi'nin vefatından bir sene sonra, onun hakkında mühim bir kitap yayınlamıştır. Açıkça ifade edeyim, bu kitabı okumanızı isterim. Bu çalışma tetkik edilmeden, Türkiye'de cumhuriyetli yılların sosyal psikiyatri tarihi, insan-Allah ilişkisinin aktı-

ğı mecra layıkıyla anlaşılamaz.

Osman Nuri Bey, küçük yaşta, Malatya'nın İmrin Köyü'nden çıkmış, 1892 senesinde İstanbul'a gelmiştir. Kuran-ı Kerim'i ezbere bilmekte, fakat Kuran'ın zahirî ve batınî manalarını bilmemektedir. Ancak, bir arayış içerisinde. Ne zaman ki, dönemin kâmil insanları ile düşünp kalkmaya, onlardan feyz almaya başlıyor, mesela Babanzade Ahmed Naim Bey, Elmalılı Mehmet Hamdi [Yazır] Efendi, İsmail Fenni Ertuğrul gibi büyük âlimlerle görüşüyor, iş değişiyor. Fakat sene 1924, Süheyl Bey, Osman Nuri Bey'in Beyazıt Soğanağa'da ikâmet eden Abdülaziz Mecdi [Tolun] Efendi ile tanışmalarına vesile oluyor. Bu tanışıklık, bir adım ötede, ilmî bir birlikteliğin de doğuşuna sebep oluyor. Görünen o ki, Mecdi Efendi'nin etrafında kenetlenenler arasında dört isim öne çıkıyor. Bunlar: Muallim Cevdet İnançalp (1883-1935); Osman Nuri Ergin (1883-1961); Kitapçı Raif Yelkenci (1894-1974) ve Ahmed Süheyl Ünver (1898-1986)'dir.

Abdülaziz Mecdi Efendi bu dört isme çok önem vermekte, onlara özen göstermektedir. Bunlardan Raif Yelkenci bir kitapçıdır. Bir kitapçı düşünün, dükkânında sadece yazma eser bulunuyor, fakat basma eser satmıyor. Yunus Emre Divanı mı istiyorsunuz? Raif Efendi'de bulabilirdiniz. Yunus'un en eski yazma nüshası da onun şahsî kitaplığında bulunmaktadır. Raif Efendi'nin özelliği, gerek Muallim Cevdet'e gerek Süheyl Ünver'e ve gerekse Osman Nuri Ergin'e bilimsel araştırmalarında özgün ilk-el metinleri, hiç kâr gütmeden, hangi fiyata alıyorsa, o kitapları satması ve bazı tek nüsha nadide yazma eserleri de onlara, çalışmalarını için ödünç vermesidir. Osman Nuri Ergin Bey, Belediye Kütüphanesi'ne bağışladığı onbirbin cilt kitaptan tasavvufa ait olan dörtbin civarındaki çoğu yazma olan eserleri nereden toplayacaktı? Nihayetinde o bir

şehir mektupçusu, bir memur, kazancı ise sadece aylık maaşı ile sınırlı. Süheyl Ünver Bey de, Raif Efendi'den tedarik ettiği tıbbî yazma eserlerden mühim bir kitaplık meydana getirmiş, sonra bunları İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Enstitüsü'ne vakfetmiştir. Muallim Cevdet [İnançalp] Bey de nadide yazma kitapların çoğunu ondan almıştır. 1937 senesinde, Osman Nuri Ergin'in çıkarttığı "Muallim Cevdet" isimli bir kitap vardır. Muallim Cevdet Bey'in nasıl bir kitap hastası olduğunu ve bütün kitaplarını vasiyetle Süheyl Ünver'e bağışladığını bu eserden öğrenmekteyiz. Süheyl Ünver de bu eserlerin hepsini millete vermiştir.

1935 senesinde Muallim Cevdet Bey vefat etti. Onun vefatı üzerine mürettep bir divan sahibi, -ki bu divanı Osman Nuri Bey tertip ve neşretmiştir- 20. yüzyıl Türk tasavvuf şiirinin en büyük ismi Abdülaziz Mecdi Efendi büyük bir üzüntü içine girmiştir. Muallim Cevdet için yazdığı "terkib-i bend" in bir yerinde şöyle demektedir;

*Adiüvvün yok, hasûdun yok sevilmez hasletin yoktur
Seni ihvan içinde fart-ı hürmetle seven çoktur*

*Fakat üç zât-ı âli var senin aşkıyla marûf
Beyânâtı bu üç zâtın senin ezkârına matûf.*

*Biri ilmiyle meşhur Mektupçu Osman'dır.
Biri Doktor Süheyl oldu o da aşkıyla cûşandır.*

*Üçüncü zât ise müştâk-ı irfanın olan Raif
Bu üçdür en ziyâde zübde-i ahvaline vâkif*

Biraz evvel bahsettiğim Ziya Gökalp-Fuat Köprülü çizgisinde yol alan Türk kültür milliyetçiliğinin hemen yanı başında, Abdülaziz Mecdi Efendi'den ilhamını ve çalışma ateşini alan bu üç kişinin yanına Kitapçı Raif Yelkenci'yi de kattığınız zaman, ortaya muhteşem bir terkip, muhteşem bir ilmî birliktelik çıkıyor. Bu dört ismin, birbirlerini Allah için seven, kalp ile akıl arasındaki bağlantıyı sıfırlamış insanlar olduğu muhakkaktır. Onlar birbirlerine rakip olmanın aksine, birbirlerinin bilimsel çalışmalarına tam manasıyla destek veren, kaynaklara ulaşmanın vasıtalarını sunan, araştırma konuları teklif eden, akl-ı selimin rehberliğinde kitap, makale ve risalenin neşrinde birbirlerini takip eden müstesna ruhlardır. Muallim Cevdet Bey'in bu millete vakfettiklerine bir bakın. Osman Nuri Bey muhalled eserleri ile hâlâ sahasında tektir. Bu ilimleriyle âmil insanlar, son derece üretkenler; eğlenceleri yok, oturup gece gündüz çalışıyorlar. Süheyl Ünver eser üzerine eser veriyor. 1200 civarında el yazması defteri Süleymaniye Kütüphanesi'ne vakfetmiştir. Bu 1200 defterden şimdiye değin 20 tanesi yayınlanmıştır. Ne var ki, bu büyük insanların hocaları var; fakat talebeleri yoktur. Zaman içerisinde kristalleşen bir ekolleşme de olamadığından, kendilerini rahmetle anacak, ellerindeki bilimsel meşaleyi gelecek nesillere götürecek talebeleri olmamış. Buna rağmen, onların bıraktıkları iz, yarattıkları tesiri inkâr edemiyoruz. "Mecelle-i Umur-i Belediye"yi düşünün. Osman Nuri Ergin'in bu muhalled eseri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından dokuz cilt halinde yayınlandı. Osman Nuri Bey İstanbul Şehremini Cemil Topuzlu Paşa zamanında şehir mektupçusu olarak belediyeye intisab ettiğinde, daha ilk adımda, belediyenin kütüphanesini ve arşivini elden geçiriyor, tasnif ediyor. Bu arşivden elde ettiği gün yüzüne çıkmamış arşiv kayıtları ile "Mecelle-i Umur-ı Belediye"yi yazmıştır.

Oradan hareketle, "İstanbul Şehremaneti Mecmuası"nı çıkartıyor, bu dergide yazıları çıkıyor. Daha sonra maarif tarihi ve şehircilik konuları üzerine çalışmalarını teksif ediyor. Meyveli bir potansiyele sahip olan Osman Nuri Bey, "Türkiye Maarif Tarihi"ni telif ediyor, şehircilik mevzusundaki yayınlarıyla da bir üstat, bir otorite oluyor. Bu arada, akl-ı selim küresinde gerçekleştirdikleri yanında, bir de kalb-i selim küresinde yazdığı kitap, makale yanında bazı mühim dinî tasavvufi eserler için kaleme aldığı takrizleri yayınlanıyor. Mesela Babanzade Ahmed Naim Bey'in "İslâm Ahlâkı" risalesini yeniden yayınlarken bu eser için kaleme aldığı giriş yazısı, İsmail Fenni Ertuğrul'un "Hakikat Nurları"nı yayınlarken katkıda bulunduğu not ve haşiyeler gerçekten bir kadirbilirlik örneğidir. Ayrıca, canberaberi Süheyl Ünver'in tevcihiyle "fena-fil Cevdet" olduğu Muallim Cevdet Bey için tertip ettiği eser 800 küsur sayfadır. Sonra, Süheyl Ünver Bey için 1941 ve 1952 senelerinde, o güne değin neşriyatını iki bibliyografya halinde neşretmiştir. Süheyl Ünver'in makalelerinin yekûnu, vefatı itibarıyla, 2000'e yaklaşmaktadır. Daha sonra, Ünver'in kerimesi Gülbin Mesara ve İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden Profesör Aykut Kazancıgil O'nun bibliyografyasını, Osman Nuri Bey'in açtığı yolu adımlayarak neşrettiler. Ben de âcizane, bu eser için bir şeyler yaptım. Bizim bu topraklardaki serüvenimiz 1000 yıl. Gelecek 1000 yıla bu mübarek insanların bize olan hayır duaları yanında, bıraktıkları bu eserler ile taşınacağız. Dolayısıyla onlar için kalbimiz şükranla doludur.

Bütün bu hikâye şu menzile varıyor; akıl ile kalp arasındaki bağlantıyı kurup aralarındaki mesafeyi bitiren bu insanların her biri, çalışmalarıyla olgun birer insan haline gelmişlerdir.

Biraz evvel, bu oturumu yöneten Coşkun Çakır Bey Vefa Senti'nden bahsederken Cenap Şehabeddin'in vefayı en son bir

sirke şişesinin üzerinde gördüğünü söyledi. Ama bugün Osman Nuri Ergin'in ismini, Marmara Belediyeler Birliği binasında, bu toplantıyı gerçekleştirmekte olduğumuz şu binada, plaketlere kazınmış olarak gördüğüm zaman, fevkalade memnun oldum, içim ısındı ve ışıdı. Demek ki, makûs talihimiz bir yerde kırılıyor. Bugün vefatının üzerinden tam 50 yıl geçmesine rağmen, Osman Nuri Ergin'i toprağın merhametine teslim etmediğimizi gördüm ve bahtiyar oldum. Bundan da cesaret alarak, sözlerimi bir temenni ile bağlamak istiyorum: Osman Nuri Ergin Bey'i rahmetle ve şükranla anarken, onun yayınlanmamış eserlerinin Marmara Belediyeler Birliği tarafından yayınlandığını görmek, benim için vazgeçilmez bir arzudur.

Coşkun Çakır: Ben hocalarım konuşurken bazı notlar aldım. Özetleme arzum vardı fakat vazgeçtim. Valery'nin güzel bir sözü var. Valery; "güzel olan hiçbir şey hülasa edilemez" diyor. Bu iki güzel konuşmayı özetlemekten imtina ediyorum. Burada tarihçiler, sosyologlar, kent bilimciler var. Belki biraz da sorularla hocalarımızı dinlemek daha anlamlı olur diye düşünüyorum. Sizlerin sorularından hareketle hocalarım tekrar söz vermek istiyorum.

Soru ve Cevaplar

Soru: Ahmed Güner Sayar Bey'e soru yöneltmek istiyorum. Osman Nuri Bey, kitaplarında gerek "Türk Maarif Tarihi"nde olsun, gerek "Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı"nda olsun, tekke hayatından bahsederken, İslâm'ın sosyal bir din olduğunu, namaz saatlerini bugünkü anlamda fabrikadaki mesai saatlerine tekabül edebileceğini, tekkelerde bir takım ayinlerin spor kulüplerindeki birtakım faaliyetlerle özdeşleşebileceği gibi yorumlar yapar. Bu yorumları neye bağlıyorsunuz?

Ahmed Güner Sayar: Efendim, ben bu yorumları şu noktaya bağlıyorum: Abdülaziz Mecdi Efendi'ye olan intisaptan bahsettim. Delil olarak, Mecdi Efendi'nin 'terkib-i bendi'ne ve Osman Nuri Bey'in bu zât için telif kitabına bakılabilir. Mecdi Efendi 'terkib-i bend'de saydığı isimleri ihvan olarak etiketliyor. Demek ki, ihvan; iyi ama ortada tekke yok ki, ismi olsun, cismi olsun. Çünkü Osmanlı asırları içerisinde, tekkelerin tezzülünü başlatan süreç, hiç şüphesiz tekkelerin evladiyelik olmasından kaynaklanmaktadır. Allah, Rezzak'tır. Ama bir tekke şeyhi olarak yarına ait rızkıdan emin olamayan şeyh efendiler, çocuklarının yarınını tekke çatısı altında sağlama almak endişesiyle, yol evlatlığı düsturunu bir kenara itip, tekkenin şeyhliğini çocuklarına bıraktıkları görülüyor. Bu uygulama ile yani tekkelerin evlâdiyelik olmalarıyla, Osmanlı sosyal tarihinde tekkelerin tefessühü başlamıştır. Bu hâl, netice itibariyle tekkelerin sırtını tamamıyla rant kapitalizmine dayaması ve asli fonksiyonlarını yerine getiremeyip, yani insan-Allah ilişkisine cevap verememesiyle sonuçlanıyor. Buna başka nedenler de ilave edilebilir. Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar'a 18. yüzyıl ortaları itibariyle tekkelerin durumunu şöyle ifade etmişti: "Her eline def alan, ben Allah'ım diyor. Böyle bir cemiyeti nasıl idare edersin." Bir de Kuşadalı İbrahim Efendi gerçeği var. Osman Nuri Ergin'nin bağlı olduğu kâmil insanlar silsilesini geriye doğru sararsanız, karşınıza Kuşadalı çıkacaktır. Mecdi Efendi'nin arkasındaki zâta gelince, o da Fatih türbesini bekleyen mübarek bir zat olan Ahmed Amiş Efendi'dir. Şöyle buyuruyor: "Kuşadalı İbrahim Efendi tekkeyi kaldırdı, biz de tarikatı kaldırdık, yerine sohbeti koyduk. Bizim yolumuzda olanlar sohbet ederler". Görüldüğü gibi bu zevatın sermayesi kuru muhabbettir. 1832 senesinde bir İstanbul yangını oluyor.

Kuşadalı İbrahim Efendi'nin Aksaray Sinekli Bakkal'da tekkesi var. Sohbet ederken, O'nun dervişlerinden biri geliyor ve 'Efendim! Yangın çıktı. Cibali'den başladı, Aksaray'a doğru geliyor" diyor. Kuşadalı İbrahim Efendi, yerinden kımıldamıyor, sohbeti sürdürüyor. Derviş bir saat sonra geliyor; "efendim yangın sokağa geldi" diyor. Kuşadalı İbrahim Efendi yine yerinden kımıldamıyor. Bir müddet sonra, gene geliyor ve "Efendim! Bulduğunuz mahal yangına duçar oldu" deyince, Hazret yerinden kalkıyor ve "Elhamdülillah! kisveden, cübbe ve hırkalan azad olduk" diyor. Zamanın padişahı II. Mahmud, tekkesi olan Kuşadalı İbrahim Efendi'den dergâhın yeniden yapılması için izin istiyor. Kuşadalı İbrahim Efendi teşekkür ediyor ve 'buna değmez, çünkü tekkelerden feyz kalktı" diyerek tekkesini yapılmasına mâni oluyor. Bu hadise ile tekkelerin tarihinde çok önemli bir kırılma gerçekleşmiştir. Kuşadalı İbrahim Efendi'nin 150 kadar mektubu yayınlanmıştır. Okumanızı tavsiye ederim. Deyeceğim şu ki, maddenin önlenemez yükselişi karşısında, bu asyonel iktisadî birey çağında, ona direnecek bir alan yoktur. Zani, laboratuara girmediğin sürece, manevî dünyada beklenen hâsıl olmaz. İş bu kadar açıktır. Hâl bu olunca

*"Serîr-i bezmgâh-ı fakri, her bir cânâ vermezler
Değil her cânâ yâhû, belki cânâna vermezler"*

beyti de ayrı bir anlam kazanıyor. Onun için, insanın kendisini sadece mistik rüzgârlara bırakmak yerine, Osman Nuri Ergin'in aşaracağı gibi, maddenin içinde var olan, insan hayatını iyiye, üzele, doğruya getirecek girişimleri akl-ı selimin rehberliğinde özmesi, onu eşanlı olarak, kalb-i selim ile birleştirecek yolun alınması lazımdır. Yoksa akli bir yere koyup onun nimetlerini

başkalarından alıp, sadece tüketici konumunda kalınacak olursa, bu durum “çevreyi” iktisat-kültür ekseninde “merkeze” bağlar. Bu ise, Müslüman’ı bilmem ama İslâm’a aykırıdır. Kuran-ı Kerim’de pozitif ayetler vardır. “Gökyüzünde yıldızların yörünmesine and olsun ki.” Bu bir ayettir. Bu Müslüman’a, inanana inzal olmuş bir ayettir. İnanan kişinin, Müslüman’ın NASA’yı kurması gerekmez miydi? Yanlıştım, bu konuda bana doğru yolu gösterin. Ben Süheyl Ünver Bey’in yanında çok fazla durduğum, O’nun hakkında bir kitap yazdığım için o çevrenin durumunu ve o insanları biliyorum. Velâyet ilişkilerini çok iyi halletmişlerdir. Siyasete bulaşmamışlardır. Ama siyaset de bir mecburiyettir. İnanıyorsan, velâyet de bir mecburiyettir. O mübarekler bu mecburiyeti çözmüşler, zira somut eserleri ortadadır, saymakla bitiremiyoruz. Sadece işlerine bakmışlardır. Sayılı nefeslerini tamamlayıp, bize çok güzel bir miras bırakmışlardır. Osman Nuri Ergin’e tekrar gelecek olursak; O, bir cephesiyle içe dolan, bir de dışa boşalan iki farklılığı, sosyal şizofreniye düşmeden, mükemmel bir terkibe dönüştürmüş, bir iç-âlem medeniyeti kurmuş ve bunu başarıyla tezyin etmiş kâmil bir insandır. Bunun hakkında sözlerimin kıymet hükmünü gösteren, O’nun elinden çıkmış pozitif deliller elimizin altındadır. Örneğin, 1942 senesinde neşrettiği Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun hayatına dair kitapla onun için tertip ettiği divanında belirttiği üzere, Abdülaziz Mecdi Efendi’ye derin bir muhabbet duymaktadır. Bu muhabbet O’nun iç dünyasının nasıl Mecdi Efendi ile zenginleştiğini göstermektedir. Bu kitapta görülenler işin iç tarafı, zâta mahsus, O’na özel bir keyfiyettir, bu onun kalb-i selim tarafıdır. Bir de akl-ı selim tarafı var ki, içe dolan bilginin dışarıya boşalmasıdır. Şimdi, bıraktığı muhalled eserler Osman Nuri Ergin adına konuşmaktadırlar.

Osman Nuri Ergin fâni ömrünü bu memleketin kültürüne vakfetmiş, dava ve iddia sahibi olmayan, mübarek bir hizmet eridir. Bu inançla eser üstüne eser vermiştir. Ben, bu toplantıyı tertip ederek hayra vesile olanlara teşekkür ediyorum. Osman Nuri Ergin'i vefatının 50. yılı münasebetiyle anarken, O'nun canberaberleri olan Muallim Cevdet Bey'i, Süheyl Ünver'i ve Raif Yelkenci'yi de hayır ve rahmetle anıyor, onları Allah'ın gufranına emanet ediyorum.

Soru: Semavi Eyice Hocamıza bir soru yöneltmek istiyorum: Belediye Kütüphanesi'nin Atatürk Kitaplığı'na taşınması hususunda hocamızın söyledikleri bizim için çok kıymetlidir. Zamanında o bina yetersiz kaldığı için Atatürk Kitaplığı'na 1981 yılında taşınması doğru değil midir?

Semavi Eyice: Ben âcizane kanaatimi söyledim. Bence İstanbul Belediyesi'nin kütüphanesinin de müzesinin de tarihî İstanbul'un içinde olması gerekirdi. Eskiden hem müze hem kütüphaneydi. Şimdi müzesi nerede? Belediye Müzesi kitaplıkta değil. Bazı eşyalar Yıldız Sarayı'nda bir yere konuldu. Bir Belediye Müzesi vardı; ama yok oldu. İstanbul'un şehir olarak geliştiği gibi tarihî pek çok mirası orada muhafaza edilmeliydi. Mesela bir yangın tulumbası orada gösterilmeliydi. İstanbul tarihinde tulumba ve tulumbacılık önemli bir hizmettir. Şehir müzesinin ve kitaplığının İstanbul'un merkezinde olması gerekirdi. İstanbul'un tarih boyunca boy boy haritaları yapılmış, basılmıştır. Bunlar orada teşhir edilmeliydi.

Soru: İstanbul 30'lardan sonra çok büyük imar dalgalarına maruz kalıyor. Osman Nuri Ergin'in, o dönemde bu imar hareketleri yapılırken fikri alındı mı?

Semavi Eyice: Osman Nuri Ergin doğrudan doğruya şehir tarihi üzerine özellikle de belediye bakımından şehrin imarı bakımından engin bilgisi olan bir kişidir. O'nun bir fikrinin sorulduğunu sanmıyorum; çünkü o dönemde bir kalemde kararlar alınıyordu. Birtakım bürolar kurulmuştu. Bu bürolarda bir takım planlar çiziliyordu. O çizilen planlarda kağıt üzerinde olduğu istenildiği gibi olmuyordu; ama amaca uygun kaydırma yapılarak bu şekilde imar adı altında faaliyetler yapılıyordu. Bir takım yerler yıkıldı, eserler ortadan kaldırıldı. İstanbul'da kaldırılan tarihî eserler başlı başına bir cilt dolduracak kadardır. Daha Sultan Aziz zamanında Tophane Caddesi tanzim ediliyor, Nusretiye Camii'nin avlu duvarı o devirde kaldırılmıştır. Aynı şekilde böyle bir avlu duvarı da Dolmabahçe Camii'nin etrafında bulunmaktadır. İki tanede kapısı bulunmaktaydı. Bir tanesi Dolmabahçe Sarayı'na açılan kapı ve caminin yegâne kitabesi de bu kapıların bir tanesinin üzerindeydi. Lütfü Kırdar zamanında Dolmabahçe meydanı tanzim edilirken burayı da yıktılar ve cami meydanının ortasında kalakaldı. Sonra o kapıları da yıktılar ve kitabeyi caminin kible duvarına deniz tarafına yapıştırdılar. Şimdi bu kitabe oradadır. Buna imar denilmez, bu düpedüz eski eserleri tahribattır. Fakat o devirlerde kimseye bir şey denilemedi. Avrupa saraylarında olduğu gibi Dolmabahçe Sarayı'nın da bir tiyatrosu vardı. Altın yıldızlı localarıyla meşhurdu. Bu tiyatro Lütfü Kırdar zamanında yokuş tanzim edilirken kaldırıldı, kalakala sahne binasının temelleri kaldı. Onu da umumi helâ yaptılar ve hâlâ burası bulunmaktadır. Fakat tiyatrodan bir şey kalmamıştır. Yıldız Sarayı'nın da bir tiyatrosu vardır; ama burası nitekim hâlâ muhafaza edilmektedir. Yani biz imar adı altında o devirde korkunç tahribat yapmışızdır.

Biraz önce sokak isimlerinden bahsedildi. Biz bu zamanda so-

kak isimlerini de korumuyor değiştiriyoruz. Sultanahmet'teki Kara Cehennem Sokağı'nın Kutlugün Sokağı olması gibi, Türk Yunan muharebesinde şehit düşmüş Abdülezel Paşa'nın adı Haliç kıyısındaki caddeye verilmişti. Şimdi o caddenin adı yarı yarıya değişmiştir. Yarıısı Kadir Has Caddesi oldu. Bu doğru bir şey mi?

Mahalleler de aynı şekilde. Mesela Aksaray'da kadınların alışveriş yaptıkları bir kadın pazarı vardı. Yani alıcısı ve satıcısı kadın olan, kadınları el işlerini sattıkları pazardı. Buraya Avrat Pazarı da denirdi. Bu pazarın olduğu yere feminist bir düşünce ile Haseki Hürrem Sultan kendi adını yaşatacak olan camii ve külliye yaptırdı. Şimdi orası Haseki semtidir. Hâlâ bu adı muhafaza etmektedir. Yanında da bir mahalle daha vardır. Haseki Hürrem Sultan'ın bir cariyesi olan Nevbahar Hatun bir ufak cami yapmıştır. Mahallenin adına Nevbahar Hatun'un adı verilmiştir. Son yıllarda o mahalleler de tasfiye edildi, o da kaldırıldı gitti. Yani böylelikle İstanbul'un tarihle ilgisi, mahalle adlarının azaltılmasıyla kaybolup gitmektedir, geçmişle olan bağlantı kopmaktadır.

Soru: Semavi Eyice Hocama bir sorum olacaktı. Roma ve Bizans Dönemi'nde belli bir takım kurumlar merkeze alınarak şehir tipolojisi oluşturulmuş, Osmanlı Dönemi'nde de belli camiler medreseler merkez alınarak şehir tipolojisi oluşturulmuş; hem onun karşılaştırılmasını hem de şimdiki şehirler oluşturulurken hangi kriterler ele alınarak oluşum söz konusudur?

Semavi Eyice: Osmanlı şehrinin de bir karakteri vardır. Şehirlerin bazı kraterleri Roma ve Bizans şehirciliğine uyuyor. Mesela belirli bir dalda çalışan esnafın bir arada bulunması bunlardan ilk akla gelenlerden biridir. Bakırcılar, gemi levazımı satanlar bir aradadır. Bu Bizans devrinde olduğu gibi Osmanlı

devrinde de aşağı yukarı çağımıza kadar gelmiştir. Ancak bu şehirde yapılan plan değişiklikleri bunları yok etmektedir. Yani Bizans çağında da esnaf ve sanatçılar aynı yerdedi. Türk devrinde de böyle devam ediyordu. Ama modern şehirciliğimiz bunu sildi süpürdü. Mesela bizim gençliğimizde teknemiz ve yelkenlimiz vardı. Galata'ya giderdik. Orada yelkenciler ve kürekçiler sokağı vardı. Enteresan özel dükkânlar vardı. Bu dükkânların duvarları yoktu. Hava alması ve ağaçların kuruması için bu dükkânlar kafes halindeydi. Bu söylediğim 30–40 yıl öncesine kadar mevcuttu. Bugün Perşembe Pazar'ına bir gidin. Bir tek kürek yapan yer bulamazsınız. İstanbul'da kürek yapan yer yok. Her tarafı deniz olan şehirde, denizcilerin merkezi olan yerde kürek yapan yok. Biz Avrupalıların yapmadığı bir işi yapmaya kalkıştık o da şu; geniş caddeler yapacağız. Tarihî şehrin bütün bünyesini karakterini topografik özelliklerini ortadan yok eden geniş caddeler açtık. Bu Cemil Paşa'nın şehreminliği zamanında başladı. "İstanbul'a Paris'in bulvarının taklidini yapacağız" diyerek imar hareketlerine başlandı. Beyazıt'tan Aksaray'a ortasında ağaç olan cadde yapmaya kalkıştı. O kâfi gelmedi, Fatih'ten Edirnekapı'ya yapmaya kalkıştılar. Bu da yetmedi. Bir de Taksim'den Harbiye'ye yaptılar. Menderes zamanında bütün bunları söktüler. Ağaçlar da kesildi, röfujler de kalktı. Kala kala Taksim'den Harbiye'ye giden cadde de bir parça kalmıştır. Neden kaldı, onu da bilemiyorum. Biz şehrin karakterini muhafaza etmeye çalışmadık. Bir Floransa şehri dapdaracak sokaklarıyla bugün ilgi uyandırıyor, ziyaret ediliyor. Biz İstanbul'un özelliklerini de ortadan kaldırdık. İstanbul tarihî özellikleri ile muhafaza edilmeliydi. Ufak evlerin, aralarda bazı konakların bulunduğu şehir bünyesine sahipti. Bu aralarda sokaklar vardı, küçük meydancıklar vardı. Bu meydancıklarda çeşmeler vardı.

Bunları gölgeleyen semt kahvehaneleri vardı. Meydanda bir iki tane ulu ağaç olurdu. O mahallerdeki mescitlerin mezarlıkları hazireleri olurdu. Bunların da yine ağaçları vardı. Yani Haliç'in karşısındaki yakalardan, uzaktan baktığımızda İstanbul yeşillik kümeleriyle bezenmiş beyaz beyaz minarelerin de aralarda yükseldiği bir şehirdi.

Biz İstanbul'u modern şehir yapıyoruz. İstanbul modern şehir olmamalıydı, olamazdı. Bütün zorlamalara rağmen bir şeyler yapıldı. Avrupa'dan şehircilik uzmanları getirdik. Onlara planlar çizdirdik. Planlar kitap halinde basılmıştı. Benim onlara dair makalem yayımlandı. O kitaplar elinize geçerse okuyun. Neler teklif ediyorlar bir bakın. Bunların bir kısmı uygulandı. Bilhassa Fransız şehircilik uzmanı H. Prost'a çok büyük önem verildi. Onun planları uygulandı. Hâlâ daha uygulanan planları var. Fakat diğerleri arasında acayip görüşler vardır. Hatta bir tanesi Rumeli tren hattını Sirkeci'den kaldırıp surların dışından Ayvansaray'a indirip karşıdan Kasımpaşa'ya ana istasyonunun yapılmasını, Avrupa trenlerinin Kasımpaşa'ya gelmesini teklif eder. Ve bunlar Cumhuriyet döneminde ortaya atılmış fikirlerdir. Bu fikirler de 1931-1932-1933 yıllarında kitap halinde basılmıştır.

Diyeceğim o ki, biz İstanbul'u var gücümüzle özelliklerini yok etmeye çalıştık ve epeyce başarı elde ettik. İstanbul'un yeşillik kümelerini, ağaçları kestik. O ağaçlardan kaç tanesi kaldı, mahalle arasında bir kaç haziresi ancak kurtulabildi. Şehirde geniş caddeler bulvarlar açacağız diye, önemli tarihî kalıntıları yıktık, kaldırdık. Mesela İstanbul'un Bayrampaşa Deresi, Bizans zamanındaki Lykos Deresi şimdi oradan metro geçiriyoruz. Dere yatağının içinde sular aşağı iniyor. Tabiat mutlaka bunun intikamını alır. Nitekim aldı da... Cadde ilk yapıldığında caddenin iki yanında göletler olmuş-

tu; hatta bu göletlerin içinde yüzmeye kalkışan çocuklar boğuldu. Şimdi yok tabi o göletlerde oluşmuyor; fakat su nasıl kayboldu? onu tam olarak bilmiyorum. Şimdi o mekânın altından da metro geçiyor. İstanbul'un bütün karakterini bütün özelliklerini böyle yok ettik. Bunun zararını bu şehir çekecek; hâlbuki mahalle düzeniyle, çeşmeleriyle, meydanlıklarıyla sokaklarıyla, caddeleriyle biz bunu yapacaktık, düzgün bir hale getirecektik; fakat olduğu gibi bırakacaktık. Yani o düzeni bozmadan yaşatacaktık. Sokağı Arnavut kaldırımsa ya da topraksa onu asfaltlayacaktık; ama daha fazlasına gitmeyecektik. Maalesef gittik, gidiyoruz da. Bu şehri illa Avrupa'nın modern şehirlerine benzetmeye çalışıyoruz. Fakat modern şehirlerin tarihlerine bakın; Roma devrinde Paris Lutetia denilen bir köydü. Berlin diye bir şehir yoktu. Biz onlara benzemek için bu şehri sürekli tahrip edersek sonu gelmez. Avrupa'daki tarihî şehirlere baktığımızda Floransa, Venedik gibi, sularla çevrili bu doğal kültürünü yaşatıyor. Bu şehirleri dikkatle incelediğimiz zamanda o özel saraylarının alt katlarının sular altında kaldığını görmekteyiz. Buna rağmen onlar toprak doldurup da kurutmaya kalkışmıyorlar; çünkü Venedik o şekliyle yaşaması gerekir. Washington, Amerika'da modern bir şehirdir. Washington'un biraz dışında bir mahalle vardır. Tuğladan yapılmış sıralı dükkânları vardır, şehir modernleştiği için bunlar yıkılmak istenmiş ama bir mimar buna şiddetle karşı çıkmış, muhalefet etmiş ve dükkânlar yıkılmamış ve bunlar muhafaza edilmiştir, Washington'un tarihi 150 seneden ibarettir.

Osman Nuri Ergin bize belediye nizamlarını, belediyecilikle ilgili eserler verdi; ama biz bunlardan da faydalanıp bu şehri yaşatmayı beceremiyoruz.

Coşkun Çakır: Muhterem Hocama çok çok teşekkür ediyoruz. Şimdi son olarak Ahmet Güner Sayar hocama sonra da eklemek istediği konu ile akalı Semavi Eyice hocama sözü takdim takdim ediyorum.

Ahmet Güner Sayar: Osman Nuri Ergin, bir içe dolan bir de dışa boşalan, içerde bir iç alem medeniyetini kuran ve bunu başarıyla tezyin etmiş bir insandır. Bunun hakkında bunun ne olduğunu gösteren pozitif deliller elimizin altındadır. Örneğin 1942 senesinde neşrettiği Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun, hayatı ve divanında belirttiği üzere ruhen bağlı olduğu Abdülaziz Mecdi Efendi'ye derin bir muhabbet duymaktadır. Bu muhabbet O'nun iç dünyasının nasıl Mecdi Efendi ile zenginleştiğini göstermektedir. Bu kitapta görülenler için iç tarafı ona özel bir şeydir. Bu O'nun kalb-i selim tarafıdır. Bir de akl-i selim tarafı var, içe dolan bilgisinin dışarıya boşalmasıdır.

1950 ve 1960 döneminde İstanbul'da yıkım çok hızlanmıştır. 1950-1960 döneminde 60 tane düz damlı bodur minareli mescit yıkılmıştır, Allah'ın alanına girilmiştir. Bize ait bu topraklarda Türk mührü sökülüştür. İstanbul olmaktan maalesef çıkmıştır. O yıkım sırasında her şeyi yerinde tespit eden Süheyl Bey'dir. Süheyl Ünver sesini duyuramıyor, bize ait hayatın o mührü sökülüyor. Sadece mescitler yıkılmamış; çeşmeler namazgâhlar, tekeler de yıkılmıştır. Nime'l-çeyş dediğimiz İstanbul'un fethinde şehit olmuş askerler kabirleri de talan edilmiştir. İstanbul'un fetih sırasında Fatih Sultan Mehmet'e sormuşlar "askerlerimiz şehit oldu ne yapalım" diye O da "şehit olduğu mahalleye defnedin" demiştir. İstanbul 25-30 sene içinde Müslüman bir Türk şehri görünümüne girmiştir. Öyle bir yer yaratılıyor ki Türk İstanbul kültüründe ne dünyadasın ne ahrette, bunların arasında bir mekân. İşte bu tahribata isyan eden üç kişi öne çıkar. Osman

Nuri Ergin, Süheyl Ünver onları bir olarak sayıyoruz; çünkü onlar etle tırnak gibidir. Yahya Kemal Beyatlı ikinci isim, üçüncü kişi ise Ekrem Hakkı Ayverdi'dir. Bu üç isim isyan etmişlerdir. Maalesef ondan sonra İstanbul talan edilmiştir.

Osman Nuri Ergin'le Süheyl Ünver ömürlerini bu kültüre vakfetmişlerdir. Bu düşüncede eser üstüne eser vermişlerdir. Ben onları hayır ve rahmetle anıyorum, Allah onları gufranıyla sarsın.

Semavi Eyice: İstanbul'un eski yerleri ve tarihi hususunda pek çok yayın yapılmıştır. Gerek yabancı dillerde, gerekse Türkçe olarak. Türkçe olanlar azdır, fakat yabancı dillerde yüzlerce hatta binlerce makale vardır. Hatta bazı İstanbul uzmanı olan yazarlar da vardır. Fakat Osman Nuri Ergin'in eserleri, Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet'in başlarında İstanbul'un belediye bakımından şehircilik bakımından durumunu belgeleyen ve açıklayan en önemli kaynakların başında gelmektedir. İstanbul üzerine gelecekte çalışacak olan insanların bu belgelerden mutlaka faydalanması gereklidir. Örneğin Mecelle-i Umur-u Belediye artık rahatlıkla kullanılabilmekte ve nadir kitap olmaktan çıkmıştır. Orada ne gibi mevzuatlar yapılmış, ne tür kararlar alınmış, neler yapılmış bütün bunları oradan öğrenmek mümkündür. Bu eserlere bakılmadan İstanbul tarihi meydana getirilemez. Özellikle son Osmanlı Devri bakımından Osmanlı'da belediye teşkilatı ancak Kırım Harbi'nden sonra kurulmaya başlanmıştır, Paris örnek alınmıştır. Paris'teki mahalleler sistemi bize de uygulanmak istenmiştir. İstanbul sonra dairelere ayrılmıştır. Örneğin Galata Beyoğlu kısmı Altıncı Daire'dir, bir yürüyen o olmuştur. Çünkü orada belediye teşkilatı azınlıkların elindedir. Kadrosuna baktığımız zaman Rum, Ermeni, Yahudi veyahut Levanten dediğimiz milliyeti belli olmayan yabancılardır. İçlerinde bir tane Türk vardır. Altıncı Daire, kendi çapında iyi kötü birtakım kararlar almış, birtakım

işler yapmıştır. Diğerlerinin adı vardır; fakat bir faaliyetleri yoktur. Hepsinin mahiyetlerini, neler yaptıklarını Osman Nuri Ergin'in Mecellesi'nde bulmak kabildir. Yakın dönem İstanbul tarihi için bunlar başvurulacak en önemli eserlerdir.

Şükranla anıyorum ki hemen hemen unutulmaya başlanmış önemli bir kişinin burada bu vesileyle ölümünden 50 yıl sonra bu toplantıyla hatırlanması şükranla karşılanacak bir olaydır.

Coşkun Çakır: Aramızda bu büyük insan Osman Nuri Ergin'in torunu Murat Akan Bey de burada, aileden bir fert olarak neler söylemek istersiniz?

Murat Akan*: Dedem, ben dünyaya gelmeden vefat etmiş. Ben onu tanıma şerefine ne yazık ki erişemedim; ama annemden ve dayımdan duyduğum bir hikâyeyi anlatmak istiyorum; Dedemin kitap merakı çok fazlaymış, 11.000 cilt kitaptan daha fazlası da varmış. Annem bir kısmını da arkadaşlarına verdiğini söyler. O kadar fazla kitap varmış ki evin koridorlarında dahi kütüphanesi varmış. Annemin de şahit olduğu annem ile bir konuşmasında, salondaki koltukların kılıflarının değiştirilmesi karşılığında mutfağın bir kısmını kütüphane yaptırmayı kabul ettirdiğini söylerdi. Böyle bir kitap sevgisiydi. Yemek az yenilsin; ama evde muhakkak kitap olsun. Ben kendisinden bir şey nakletmek isterim: Osman Nuri Ergin der ki; "Nasıl ki doktorluk, mühendislik avukatlık çeşitli beceriler gerektiren veya eğitim gerektiren bir meslek ise belediyeçilik de bu tür bir meslektir ve denilebilir ki bir tür sanattır" diyor. Bu O'nun işine bakış açısının en önemli göstergesidir. Bence Osman Nuri Ergin işini, belediyeçiliği sanat mertebesine çıkartan bir kişidir.

Teşekkür ederim.

* Osman Nuri Ergin'in Torunu